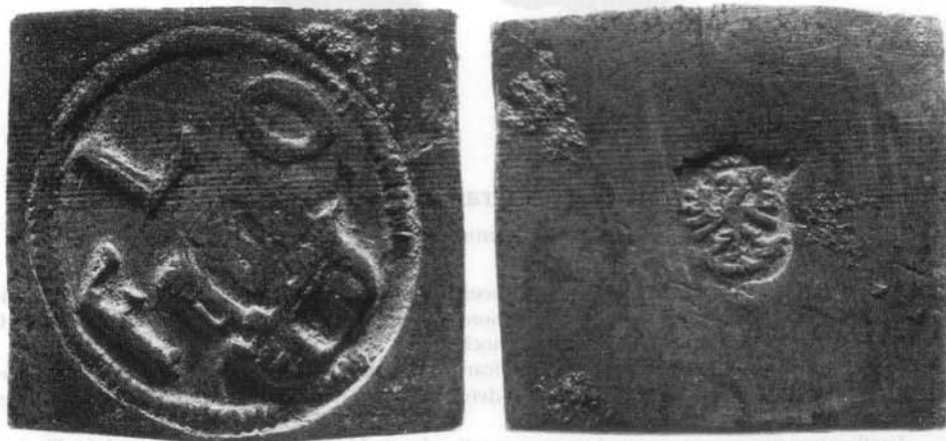

PLAKIETKA MOSIĘŻNA Z BARBAKANU

W czasie badań archeologicznych w Barbakanie krakowskim w 1992 roku odkryto mosiężną plakietkę (liczman?) o wymiarach 24 x 26 mm (por. ryc. 1). Znaleziono ją w czasie prac ziemnych w szyi Barbakanu (wykop XVIII a) w obrębie zasypiska wypełniającego przepust południowy pod szyją, w warstwie nasypowej If, ok. 350 cm poniżej współczesnego poziomu użytkowego wewnątrz szyi i ok. 250 cm ponad brukowanym dnem przepustu. Jedna strona plakietki przedstawia orła w koronie usytuowanego na małej tarczy, natomiast druga – herb Krakowa w obwódce perełkowej. Ponad herbem znajdują się litery: F – po lewej stronie, L – u góry, O – po prawej stronie (por. Ryc. 1).

Ryc. 1.

Warstwa If, która dostarczyła tego zabytku, jest utworem nasypowym, pochodzącym prawdopodobnie z XVIII wieku. Zawierała ona bardzo zróżnicowany materiał zabytkowy, zarówno późnośredniowieczny, jak i nowożytny. Zalegał on w większości na złożu wtórnym. Do szyi Barbakanu przetransportowano go prawdopodobnie z innego miejsca, z terenu miasta lub z rejonu fortyfikacji, być może z likwidowanych wałów ziemnych. Obecność w warstwie licznych ułamków dachówek ceramicznych, okruszków cegieł, kamieni wapiennych i rozdrobnionej zaprawy wapiennej może sugerować, że ziemię i gruz przetrans-

portowano tu w związku z prowadzonymi na terenie miasta pracami remontowymi i budowlanymi.

Próba określenia bliższej chronologii plakietki mosiężnej natrafia na szereg przeszkód. Na podstawie danych archeologicznych można przyjąć, że pochodzi ona z okresu poprzedzającego zasypanie przepustu południowego pod szyją Barbakanu, a więc najpóźniej z końca XVIII wieku. Nie można jednak wykluczyć jej wcześniejszego datowania. Do zasypiska mogła trafić nie w momencie jego tworzenia w XVIII wieku, lecz podobnie jak ceramika późnośredniowieczna, została tu przywieziona wraz z ziemią.

Konsultacje z krakowskimi archeologami, numizmatykami i historykami, a także poszukiwania w krakowskich muzeach (m.in. Muzeum Historyczne m. Krakowa, Muzeum Narodowe, Muzeum Archeologiczne, Muzeum UJ) i kontakty z kolekcjonerami numizmatów pozwoliły stwierdzić, że jest to drugi zabytek tego rodzaju odkryty w Krakowie. Identyczny okaz pojawił się w 1992 roku na aukcji numizmatycznej w Muzeum Narodowym w Gdańsku (por. *Katalog Gdańskiego Gabinetu Numizmatycznego – Aukcja 6 w dniu 06.12.1992 roku*, wyd. przez A. Suchankę w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku w 1992 roku, s. 9 i poz. 219).

Dzięki pomocy krakowskiego kolekcjonera Jacka Budyna udało mi się ustalić, że liczman wystawiony na aukcji w Gdańsku pochodził z Krakowa (a nie z Torunia, jak podano w katalogu) i znaleziono go w piwnicy jednego z budynków przy ul. Czystej. Odkrycia dokonano wśród rzeczy stanowiących prawdopodobnie spadek po mieszkającym i działającym tu jubilerze krakowskim. W garnku, stojącym na piwnicznym regale, znaleziono też pewną liczbę monet (głównie z XIX wieku), które wzbogaciły również zbiory krakowskich kolekcjonerów (informacja P. Skawińskiego, poprzedniego właściciela liczmana). Okaz z ul. Czystej posiadał pierwotnie kształt czworobocznej plakietki. Jego narożniki zostały obcięte i zaokrąglone nieco później. Podobnie jak na plakietce z Barbakanu, na jego rewersie umieszczony jest orzeł w koronie (por. ryc. 2), natomiast na awersie znajdował się herb Krakowa z inskrypcją „F L”. Jest to chyba jedyny element różniący plakietkę z Barbakanu i plakietkę z ul. Czystej.

Znalezisko z ul. Czystej nie jest datowane. Pochodzi ze zbioru różnocoasowych przedmiotów przynoszonych prawdopodobnie do jubilera i gromadzonych przez niego. Przypuszczalnie ze względu na niską wartość surowca (mosiądzu),

Ryc. 2.

z jakiego go wykonano, przedmiot ten nie został wykorzystany ani przez jubilera, ani też przez jego bezpośrednich spadkobierców. Ujawniony został dopiero w związku z zainteresowaniami kolekcjonerskimi późniejszych użytkowników obiektu (piwnicy). Obecnie nie da się już ustalić, skąd plakietka dotarła do zbiorów jubilera przy ul. Czystej, kiedy tam trafiła i z jakiego czasu może pochodzić. Opierając się na znalezisku z Barbakanu możemy z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że obie plakietki pochodzą z tego samego czasu, a więc najpóźniej z końca XVIII wieku. Nie jest wykluczone także datowanie na okres znacznie wcześniejszy.

Chronologię omawianych plakietek można próbować ustalić na podstawie analizy typologicznej i morfologicznej przedstawień umieszczonych na awersie i rewersie zabytków. Rezultaty przeprowadzonych dociekań nie są jednak jednoznaczne. Z jednej strony zwraca uwagę fakt, że umieszczono na nich znaki przedstawiające godło królewskie (państwowe) i herb miasta, natomiast z drugiej – pewna nierównoczesność tych znaków. Zdaniem specjalistów ukształtowanie tarczy i sposób przedstawienia orła w koronie na rewersie pozwalają na wiązanie tego zabytku nawet ze schyłkiem XV i początkiem XVI wieku (sugestie dra J. Reymana i dra M. Rokosza), natomiast awers (głównie z uwagi na krój liter FL i FLO) należałoby odnosić do nieco późniejszego okresu. Wielu konsultantów sugeruje, że elementy te wykluczają możliwość wiązania plakietek ze schyłkiem późnego średniowiecza. Najczęściej pojawiają się tu sugestie o konieczności odnoszenia tych cech do XVIII wieku, a w niektórych przypadkach nawet do 2. połowy XIX lub początku XX wieku.

Wydaje się, że dokładne datowanie tych zabytków pozostanie obecnie w sferze hipotez, szczególnie wobec tak znaczących rozbieżności opinii wśród ekspertów. W sferze mniej lub bardziej uzasadnionych hipotez pozostanie również interpretacja znaczenia napisów FL i FLO, zamieszczonych na plakietkach. Wydaje się, że rozszyfrowanie znaczenia tych inskrypcji może w przyszłości umożliwić zarówno datowanie zabytków, jak też określenie ich przeznaczenia. Kojarzenie tych napisów z zespołem obronnym przy Bramie Floriańskiej lub z miastem Florencia, rozciągającym się w rejonie kościoła św. Floriana (obecnie Kleparz), może się okazać zabiegiem nie do końca uzasadnionym. Nie wykluczone, że obie plakietki należałoby wiązać z funkcjonującymi w późnośredniowiecznym Krakowie opłatami za transport i składowanie trunków (por. J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa*, t. 1, 1992, s. 424–425). Profesor Wyrozumski zwraca uwagę na fakt, że w cennikach opłat z 1444 i 1488 roku pojawiają się informacje o bliżej nie określonych znaczkach, którymi posługiwano się przy transakcjach. Były one dwóch rodzajów – trójkątne i kwadratowe. Za 27 znaczków przewoźnik otrzymywał 5 groszy. Jednoznaczne łączenie omawianych zabytków z powyższą wzmianką historyczną uzależnione jest od tego, czy rzeczywiście te przedmioty można odnosić do XV wieku. Nie jest to wykluczone, jednak w obecnym stanie rozpoznania utożsamianie plakietek z Barbakanu i z ul. Czystej ze wspomnianą wzmianką źródłową może być bardzo dyskusyjne. Można jednak przyjąć, że chodzi tu o rodzaj płacidła o określonej wartości umownej, potwierdzonej znakami miejskimi i godłem królewskim.

The Brass Plaque of the Barbican

Summary

A brass plaque was discovered in an excavation in the neck passage between the Barbican and Florian gate. The obverse bears the Cracow coat-of-arms in a pearl ring and the letters FLO, and the reverse has a crowned eagle positioned on a small shield.

The representation of the eagle echoes the signs used on the seals of kings John Olbracht and Vladislaus Warneńczyk, while the coat-of-arms and the shape of the letters FLO suggest a later dating (after mid-sixteenth century).

It is not clear what function the plaque played, whether it was substitute currency or perhaps a token. The lettering may be a reference to the medieval town of Kleparz or possibly to the defense works of the Barbican and Florian Gate. We cannot rule out a connection with payment for alcoholic beverage transportation and storage in the late medieval Cracow (cf. J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa* [A History of Cracow], Vol. 1, 1992, pp. 424–425).